

Замість післямови

Шановний читачу!

Ти ознайомився з навчальним підручником, автор якого зробив першу спробу подати в доступній, стислій формі фрагменти-матеріали про визначних 14 істориків і 5-х краєзнавців минулого Миколаївщини, які здобули тепер всеукраїнське визнання. Безперечно, попереду ще велика робота, щось треба буде уточнювати, переосмислювати. Переконані, в наступних виданнях з'являться нові імена наших славетних краян-істориків як минулого, так і сучасного.

Ми прагнули познайомити студентство, громадськість з життям, діяльністю і творчістю раніше замовчуваних, відомих тепер миколаївських вчених – істориків, краєзнавців, разом з тим викликати почуття гордості за свій народ, свою країну, свій край, представники якого зробили гідний внесок у розвиток світової і вітчизняної науки взагалі, історичної – зокрема, а також виховати готовність, волю та вміння наслідувати цей справді земний подвиг наших великих земляків-співвітчизників.

Автор намагався розкрити картину досягнень історичної науки краю через її конкретних носіїв в усіх її основних напрямках (археологія, історія, генеалогія, етнологія, джерелознавство, історіографія, краєзнавство, музеєзнавство, архівознавство та ін.). А це нелегке завдання, коли потрібно було у вкрай лаконічному, невеличкому за обсягом нарисі, за умови існування десь більше 30 спеціальних і допоміжних історичних дисциплін, подати своєрідно-специфічний біографічний, просопографічний портрет того чи іншого історика з Миколаївщини, починаючи з XVIII ст. і до кінця XX ст., тобто за 300 років.

Історична наука – це могутня зброя розкриття нових сил і засобів боротьби та діяльності того чи іншого соціуму. Тому вона виникає і зростає з розвитком людської спільноти, її регіонів, як необхідна умова розвитку суспільства та його складових ланок. Тому далеко не випадково, а цілком обґрунтовано в статті 54 Конституції України визначено: «Держава сприяє розвитку науки, встановленню наукових зв'язків України зі світовим товариством».¹

Наукові знання, а серед них і історичні, з'явилися в Україні ще з сивої давнини, з часів Київської Русі. Про це свідчать, зокрема, пам'ятки,

твори літописців, письменництва та ін. Згадайте хоча ⁸⁸ Нестора-літописця, зображення якого ми подали на першій обкладинці першого видання цієї книги, і його спадщину та ін. А історики Миколаєва об'єдналися в Товариства імені Нестора-літописця, яке очолює в Києві академік П.П. Толочко, а в Миколаєві – академік П.М. Тригуб.

На увесь світ прославили українську історичну науку висвітлені в підручнику величні постаті наших земляків-краян. Вони зробили належний внесок у розвиток світової і вітчизняної науки, прославили свою державу.

Українська історична наука по праву пишається тим, що наш народ дав світові видатних геніїв, корифеїв передової історичної думки.

Проте наука ніколи не може обмежитися досягнутим, “спочивати на лаврах”. За своєю сутністю вона постійно і неминуче змінюється, розвивається, є надто рухливою та динамічною і просто не може не рухатися вперед.

Живе втілення цієї динамічної української історичної науки – її кадровий потенціал, який невпинно, незважаючи на всі існуючі негаразди, природні і штучні, об'єктивні й суб'єктивні, невпинно зростає, розвивається вшир і вглиб, кількісно та якісно.

У сучасному розвитку історичної науки в Миколаївському краї відбулися такі разючі, справді революційні зміни, про які наші попередники не могли навіть і мріяти.

Так, істориків-професіоналів уже близько 25 років готує в нашому краї історичний факультет Миколаївського державного університету імені В.О. Сухомлинського, донедавна по суті монополіст у цій справі, де з роками склалася своя історична школа, тривалий час при університеті працює Регіональний дослідний центр (інститут) з історії Південного Побужжя НАН України, випущено декілька тисяч істориків-фахівців, працює аспірантура з історії України, захищено не один десяток кандидатських дисертацій, виходять фахові часописи тощо. В 2003-2004 рр. докладалося чимало зусиль, для чого склалися об'єктивні передумови, щоб створити на історичному факультеті університету спеціалізовану вчену раду із захисту кандидатських дисертацій зі всесвітньої історії та історії України.

З 1998 р. розпочав підготовку істориків і етнологів також Миколаївський навчально-науковий центр Одеського національного університету імені І.І. Мечникова (з 22 квітня 2004 р. – Інститут), вже зроблено два ви-

пуски, а троє випускників першого випуску 2003 року вступили до аспірантури з історії України і всесвітньої історії, один – до магістеріуму МДУ.

Готує істориків-професіоналів із цього ж часу також такий же центр у м. Первомайську. Тепер це місто, слідом за Миколаєвом, вперше в своїй історії стало і вузівсько-студентським.

У вищих навчальних закладах Миколаївщини працюють десятки кандидатів історичних наук, доцентів, 8 докторів історичних наук, 10 професорів, серед них – два заслужені діячі науки і техніки України (В.П. Шкварець та М.М. Шитюк), 2 – заслужені працівники народної освіти України (П.М. Тригуб та І.І. Федьков), чотири дійсні члени Української академії історичних наук (професори історії М.О. Багмет, П.М. Тригуб, М.М. Шитюк і В.П. Шкварець), понад 20 лауреатів премії імені М.М. Аркаса, з них 3 викладачі-історики – Л.М. Цимбал, В.П. Шкварець і В.В. Щукін – двічі лауреати цієї премії. За минуле десятиріччя історики вузів Миколаєва опублікували 36 індивідуальних і колективних монографій, до двох десятків підручників і посібників. За цей час двоє істориків-миколаївців захистили докторські дисертації з історії України (М.О. Багмет та М.М. Шитюк), на виході до захисту – ще чимало докторських і кандидатських дисертацій з історичних дисциплін.

Дедалі сміливіше і гучніше заявляє про себе як про справжню кузню підготовки фахівців гуманітарного профілю вищої кваліфікації Миколаївський державний гуманітарний університет ім. П. Могили комплексу “Києво-Могилянська академія”. Тут вперше в історії нашого краю влітку 2003 р. було створено раду із захисту кандидатських дисертацій політологічного напрямку. В історію Миколаївщини вписано і той знаменний факт, що 20 лютого 2004 р. відбувся на цій раді перший на миколаївській землі захист кандидатської дисертації з політичних наук пошукачем з м. Одеси.

Або такий факт. Кафедра міжнародних відносин, історії та філософії цього університету поставила, як говорять іноді у подібних випадках, справу підготовки істориків-фахівців вищого рівня “на потік”. Так, за останні 10 років її завідувач, рецензент нашого підручника, Петро Микитович Тригуб особисто підготував 10 кандидатів наук. До півдесятка аспірантів та прикріплених до його кафедри пошукачів з підготовки дисертацій у 2004 р. виходили на захист. Цими вихованцями комплектуються переважно миколаївські вищі навчальні заклади. Стрімко наближається той час, коли з цих кадрів істориків зростатимуть історичні кадри найви-

щої кваліфікації – доктори історичних, політичних та багатьох інших суспільних наук. Так, уже на часі захист докторських дисертацій кандидатами історичних наук, доцентами Ю.В. Котляром і С.В. Пронем.

Про зрослий авторитет і повагу до миколаївських вузівських істориків, їх визнання в Україні говорить і те, що професори П.М. Тригуб і В.П. Шкварець уже тривалий час є членами Спеціалізованих вчених рад із захисту кандидатських і докторських дисертацій з історії України і всесвітньої історії відповідно Донецького національного університету імені В. Стуса і Одеського національного університету імені І.І. Мечникова. Членом Вченої ради другого університету була також професор історії МДУ Ганна Григорівна Черних. Крім того, названі першими двоє та професор Й.М. Шкляж входять також до новоствореної Спеціалізованої вченої ради із захисту кандидатських дисертацій з політичних наук при Миколаївському державному гуманітарному університеті імені П.Могили комплексу “Києво-Могилянська академія”. Миколаївські вчені-історики є авторами багатьох підручників, посібників. Так, професор В.П. Шкварець тільки в 2003-2004 рр. опублікував 5 посібників, а також підручник (цю книгу) з грифом Міністерства освіти і науки України, за вирішальної допомоги гуманітарного університету. Молодий викладач Сергій Анатолійович Швець прекрасно себе зарекомендував на постійній телепередачі телеканалу “1+1” “Подвійний доказ”, присвяченій Переяславській Раді, і т.д. і т.п.

Історики миколаївських вищих навчальних закладів розробляють ряд проектів і комплексних наукових тем. Так, у Миколаївському навчально-науковому центрі (тепер – інституті) Одеського національного університету ім. І.І. Мечникова досліджують до 2006 р. проект “Національні меншини на Півдні України”. На цю тему миколаївські історики готують велику колективну працю, як і книгу “Видатні постаті Миколаївщини”, та ін. відповідно до обласної програми “Краєзнавство”.

Тепер активно і плідно працюють у миколаївських вузах доктори історичних наук, професори Михайло Олександрович Багмет, Анатолій Іванович Колісніченко, Петро Микитович Тригуб з Миколаївського державного гуманітарного університету ім. П. Могили комплексу “Києво-Могилянська академія”, Володимир Никифорович Станко, Ганна Григорівна Черних, Йосип Михайлович Шкляж з Миколаївського державного університету ім. В.О. Сухомлинського, Валентин Павлович Шкварець, Микола Миколайович Шитюк з Миколаївського навчально-наукового інституту Одеського національного університету ім. І.І. Мечникова, кан-

дидати історичних наук, професори Сергій Сергійович Макарчук з Миколаївської філії Київського національного університету культури і мистецтв, Іван Іванович Федьков з Миколаївського державного університету ім. В.О. Сухомлинського.

Впевнені, що такий донедавна небачений, вражаючий потенціал сучасної Миколаївської історичної науки ще не тільки не вичерпався, але й навпаки – до цього часу не розкрився як слід. Попереду – колосальні можливості й перспективи, що, без будь-якого сумніву, дозволять і в подальшому збагачувати і примножувати українські наукові, та й історичні, традиції, розвинути також існуючі й закласти нові напрямки і традиції науково-дослідних пошуків і здобутків та знахідок на благо нашого народу і всього людства і, звичайно, найперше – Української держави.

Отож, не доводиться переконувати майбутніх істориків, усіх наших читачів, що запропонована розвідка про 14 миколаївців і 5 краєзнавців – визначних істориків України минулого – має і буде виконувати такі важливі функції історичної науки, як пізнавальна, прогностична і виховна. І попереду в цій справі ще чимало поглибленої роботи. Так, ми не чіпали такого важливого питання, як аналіз окремих історичних розвідок письменників, поетів, літературознавців, критиків, публіцистів. Маємо на увазі, наприклад, письменника-миколаївця Ісака Емануїловича Бабеля (1894-1940), зокрема, його автобіографічні твори з багатими краєзнавчими відомостями про наше місто, історію його вулиць, різні події тощо. Або Олександра Павловича Бердника (1927-2002) з села Вавилове Снігурівського району, поета-перекладача Семена Сергійовича Боброва (1763-1810), Михайла Івановича Божаткіна (1920), Леоніда Миколайовича Вишеславського (1914), Миколу Степановича Вінграновського (1936-2004), Олександра Олександровича Сазоненка (1923). Останні троє – лауреати Національної премії імені Т.Г. Шевченка. Думаємо, що суто історична праця М.С. Вінграновського про 14 столиць України в її історії, що публікувалася в “Голосі України”, “Рідному Прибужжі”, добре відома багатьом, не тільки історикам.

А ще ж і письменники-миколаївці Богомолів, Кравченко, Маляров та ін., поет Д. Кремінь і т.д. і т.п.

Це – по-перше. А по-друге – про деяких істориків з числа поетів, перекладачів ще маємо дуже обмаль знань. Це стосується, наприклад, Петра Ісайовича Вейнберга (1831-1908), сина нотаріуса з Миколаєва, навчався у Рішельєвському ліцеї, закінчив Харківський університет у 1857 р. Пра-

цював у Тамбові, Петербурзі, Варшаві. Ще далекого 18 червня⁸⁷ 1981 р. миколаївський автор П. Соломатін вмістив про нього у “Південній правді” статтю “Гейне з Миколаєва”. Московське видання енциклопедичного словника “Біографії” (вид. Брокгауза і Ефрона за 1993 рік, том 3) помістило про нього докладний фрагмент як про поета, перекладача, історика.

Водночас сподіваємося, що навчальний підручник, який скеровує читача до додаткового опрацювання великих пластів історичної літератури і джерел з окресленої проблеми, буде безцінним порадиником молоді, студентству і, насамперед, майбутнім фахівцям з історичного цеху, у їх навчальній діяльності, наукових пошуках і дослідженнях, у повсякденній наполегливо-настирливій праці над рефератами, доповідями, курсовими, бакалаврськими, дипломними, магістерськими, дисертаційними та іншими роботами.

Не можна хоча б не згадати у цьому ж зв'язку ще одного з наших майстрів літературного слова, з палкою душею історика. Як це досить часто в них буває, наш сучасник, відомий український поет, лауреат премій імені П.Г. Тичини і М.М. Аркаса, почесний член “Просвіти” Валерій Петрович Бойченко (1941) нерідко вдається не лише до публіцистики. Він є також успішним автором багатьох науково-популярних публікацій, цікавих передмов до достатньо серйозних, а то й фундаментальних наукових праць знаних фахових істориків не тільки з Миколаєва, але й Києва, Кривого Рога, Львова та ін. До того ж багато років поєднує свою творчу діяльність літератора з успішним викладанням історії України в Миколаївському обласному інституті післядипломної педагогічної освіти.

Подібне можна стверджувати і про творчість Дмитра Дмитровича Крем'яніна – лауреата Національної премії імені Т.Г. Шевченка, премії імені М. Чумака.

Звичайно, і колись, і тепер вивчали і вивчають, аналізують історичні процеси на Миколаївщині як миколаївці, так і автори з інших регіонів держави. Так, колись давно, ще в листопаді 1841 р. в Одесі вийшло перше видання “Історії Нової Січі або останнього Коша Запорозького” українського історика Аполлона Скальковського, де охоплена й історія Миколаївщини. А за 2002-2003 роки колишній миколаївець, зараз киянин, письменник Віктор Жадько присвятив Миколаївщині п'ять своїх великих книг: історичні романи і повісті, історичний календар та ін.

Чи візьмемо і таке наше найближче сьогодення. Донедавна був де-

каном історичного факультету Одеського національного університету імені І.І. Мечникова наш земляк, уродженець болгарської Тернівки (тепер це м. Миколаїв), там здобув середню освіту доктор історичних наук, професор, колишній голова Спеціалізованої вченої ради із захисту кандидатських і докторських дисертацій з історії України і всесвітньої історії Володимир Никифорович Станко (1937), визначний український історик-археолог. За низку праць з історії і археології України в 2002 р. був удостоєний Державної премії України.

У переважній більшості своїх наукових праць Володимир Никифорович зачіпає якщо не миколаївську тематику взагалі, то висвітлює її чималий фактаж. Остання його велика праця – авторство і керівництво написанням першої історії Одеси (2002).

Не пориває і прямих зв'язків з миколаївськими науковцями. А до Миколаївського державного університету імені В.О. Сухомлинського його запросили читати досить відповідальні і непрості курси та предмети для випускників історичного факультету. Отож, крім одеських майбутніх істориків, В.Н. Станко один день на тиждень працює також із майбутніми істориками-земляками.

Отже, історичні процеси тривають, розвиваються постійно, вшир і вглиб, а разом з ними, все наростаючи, пульсує і історична та краєзнавча думка наших земляків. Думаємо, що вже складається сучасна миколаївська історична школа.

Коротко ще раз про одного миколаївця-історика, відомого українського історика 60-90-х років ХХ ст. Володимира Тимофійовича Позняка (1930-1993). Уродженець села Лиса Гора Первомайського району, там закінчив середню школу, потім – Київський національний університет ім. Т.Г. Шевченка, деякий час працював у Київських музеях, а затим до своїх останніх днів – на викладацькій роботі тепер уже рідного університету: викладач, старший викладач, кандидат історичних наук, доцент, доктор історичних наук, професор, заслужений працівник вищої школи України. Похований на Байковому кладовищі неподалік від могили свого земляка – Бориса Миколайовича Мозолєвського.

Автор цього підручника був особисто знайомий з Позняком, добре знав його, бо в 1965-1967 рр. був аспірантом уже згадуваного університету на одній кафедрі з ним. На собі відчув його щирість і теплоту, турботу і допомогу молодим вченим-історикам. І пізніше доводилося стрічатися і співпрацювати з Володимиром Тимофійовичем, який залишався таким же уважним і добрим до людей, доступним і простим.

Він – автор багатьох наукових праць з історії України, проте⁸⁹ проблеми історичного краєзнавства менше входили до поля його інтересів.

Ніколи не забував про свою малу батьківщину, всіляко допомагав своїм землякам як міг. Сприяв багатьом у здобутті вищої освіти, науковому зростанні та ін.

Звичайно, історичним краєзнавством плідно займаються не тільки професіонали, але й аматори з числа вчених, технарів, інженерів та ін. В авангарді тут проф. Ю.С. Крючков, А.І. Золотухін та ін.

Користуючись нагодою, хотілося б щиро, від душі, як кажуть, порекомендувати майбутнім історикам-фахівцям не ігнорувати, а прислухатися до рекомендацій патріарха української історичної науки Михайла Сергійовича Грушевського про те, що будь-який історичний пошук, розвідку, статтю, брошуру чи книгу слід починати обов'язково з обґрунтування її актуальності, теоретичного і практичного значення, аналізу історіографії проблеми, визначення ступеня її розробки, виокремлення джерелознавчих її засад (основ), позначення самої структури власного дослідження, а також які цілі, завдання, мету поставив автор.

Для цього історик має постійно тримати руку на пульсі нових видань, і не тільки історичних.

Погоджуємося, не проста це справа, навіть з фінансово-матеріальних причин, а тут ще й погане централізоване книго- та інформаційне забезпечення, фізичних та інших можливостей людини. Проте до цього треба прагнути, особливо історик вищого навчального закладу робити це вкрай необхідно. Звичайно, якщо історик хоче бути на рівні сучасних вимог, є в міру гордою, амбітною людиною, дорожить власним авторитетом тощо. Причому літературу добре треба знати не тільки стосовно, як це часом буває, власних проблем, поглядів, позицій, уподобань, смаків тощо. Недаремно сьогодні в народі на буденному рівні говорять: навіть щоб ворога бити, потрібно його добре знати. Якщо навіть у спорті це абеткова істина, то хіба в нашому, так би мовити, цеху не так!?

Це тим більше зараз важливо, коли в умовах безцензур'я в декого з різних причин відмовляють власні гальма самоцензури, совість і почуття міри сплять безпробудним сном тощо. Так, маємо чергову тимчасову біду-нещастя, коли книжний ринок заповнила так звана окулътна література, моду на яку світ вже раніше пережив, тепер прийшла на якийсь час і до нас. Вона не має жодного наукового підґрунтя, базується на су-

ціальних міфах і вигадках. Це збиває з пантелику багатьох, особливо молодь. Проте справжня історична наука, в тому числі академічна, не може вступати з авторами окултних видань (приміром, "Путь ариев" та інші видання Ю. Канигіна) в публічні дискусії. Чому? Тому що не хоче ганьбитися суперечками з цими, як правило, дуже агресивними авторами. А по-друге, вони виходять, як правило, з певної кон'юнктури, тому щось протилежне їм довести просто неможливо.

Який же вихід зі становища? Працювати, крім молоді, з вчителями, викладачами, допомагати їм. Для прикладу, саме для цього ще в 2000 році було видано книгу "Україна крізь віки: Навчальний посібник з історії України для середніх шкіл" (Зб. статей. Рекомендовано Міністерством освіти і науки України. – К.: Ярославів вал, 2000. – 232 с.; Наклад – 10000). Її автори – найповажніші, найбільш знані і професійні історики України, відомі і авторитетні в світі.

Можна поділяти чинні висновки, спостереження, погляди чи позиції авторів ряду останніх публікацій, погоджуватися під силою доказів і фактів чи заперечувати їх, але не декларативно, а вмотивовано. Проте ознайомитися і хоча б замислитися після прочитаного цих книг історико-фахівцю, гуманітарію взагалі, з нашої точки зору, вкрай необхідно. (Чи зможе, до речі, хтось заперечити, що без читання різної літератури людина не здатна вести ефективну, належну дискусію, а не просто скотитися до лайки!?)

Отже, переконливо радимо ознайомитися, крім тільки-но названого посібника, також із такими, зокрема, останніми книгами:

- Белинский В. Страна Моксель: Роман-исследование. Книга первая. – К.: Українська книга, 2002. – 430 с.; Наклад – 3000 примірників;
- Краснощок Ю. Диявольська гра. Досьє важливого, але небажаного свідка: Документальний детектив. – К.: Видавничий центр "ДрУк", 2003. – 526 с.; Наклад – 5000 примірників;
- Кучма Л.Д. Україна – не Росія. – М., 2003. – 585 с.; Наклад – 3000 примірників;
- Діак І.В. Україна – Росія (Історія та сучасність): Наукове видання. – К., 2001. – 400 с.; Наклад – 5000 примірників;
- Івченко О.Г. Україна в системі міжнародних відносин: історична ретроспектива та сучасний стан. – К., РІЦ УАННП, 1997. – 688 с.; Наклад

- 10000 примірників;
- Кісь Роман. Фінал третього Риму (Російська місяньська ідея на зламі тисячоліть). – Львів: Інститут народознавства НАН України, 1998. – 744 с.; Наклад – 1000 примірників;
- Чугуєнко М. Україна, яка шокує. Лабіринти історії. – Харків: Клуб, 2004. – 351 с.; Наклад – 4000 примірників (українською та російською мовами). Книга досить оригінальна і цікава, однак автор нерідко визначних істориків, археологів та ін. навіть не згадує. Так, два рядки “присвячено” знахідці ХХ ст. – пекторалі скіфській: “Пектораль із Товстої Могили демонструє так званий “молдавський спосіб” доїння овець, що його дотримувались скіфи “ (с. 82). Оце і все... Ні слова про Кам'яну Могилу та ін. Навіть не згадуються Д. Яворницький, В. Чмихов, В. Данилевський, Ю. Шілов, А. Кифішин. Повністю проігноровано також і саму згадку про В. Мозолєвського. А що сказано про знахідку ХХ сторіччя, ми уже показали.

Зрештою, як люди переважно лікуються, приміром, у фахових медиків, лікарів, а вчені прагнуть, насамперед, друкуватися у фахових виданнях, так і молодь, тим більше майбутні історики-фахівці, політологи, етнологи чи інші гуманітарії, мусять вчитися історії не в аматорів, не з їх публікацій, а у фахових, професійних істориків, по їх фахових (наукових) виданнях. Це стосується також усіх галузей наукових знань. Це зрозуміло.

Яскравим прикладом і зразком до наслідування може бути, вона вже є і буде, історична творчість і спадщина миколаївських визначних істориків-краєзнавців як, насамперед, минулого, так і сучасного.

Впевнені, що не потрібно особливо доводити важливість використання якомога повнішого місцевого матеріалу при вивченні не тільки історичних, але й багатьох інших дисциплін гуманітарно-суспільствознавчого циклу. Підкреслимо лише одне: без регіональних, місцевих немає загальної історії народів, країн, держав. Водночас немає знань і без наполегливої, напруженої, цілеспрямованої, систематичної, самостійної роботи. Це також аксіома, яку не треба доводити.

Зміцнілий кадровий потенціал фахівців історії, інших напрямків з кожним роком дозволяє краще вирішувати назрілі потреби в наукових дослідженнях. І тут чітко і явно намітилися позитивні тенденції, великі перспективи. Все це привертало все більшу увагу та конкретні зусилля та

кож владних⁹² структур. Якщо раніше все це здійснювалося переважно епізодично, приміром, до видання збірників матеріалів обласних конференцій, наприклад, в 1995 р. до 50-річчя утворення ООН, то нові на той час люди в облдержадміністрації (голова О.М.Гаркуша – економіст і політолог, доктор економічних наук, член Вченої ради аграрного університету, лауреат премії ім. М.М.Аркаса, його помічник – кандидат історичних наук Є.Г.Горбуров, лауреат премії ім. М.М.Аркаса, перший заступник голови Ю.О.Шклярський – кандидат економічних наук, член Спеціалізованої Вченої ради МДГУ ім. П.Могили, заступник голови М.А.Рихальський, голова обласної ради М.М.Москаленко та ряд інших) всіляко підтримували вчених, як і працівників інших навчальних закладів, допомагали створенню і становленню цілих авторських колективів щодо організації і фінансування результатів їх досліджень, до того ж і самі виступали співавторами їх колективних видань.

Про це свідчить, зокрема, той факт, що за неповні 4 роки (2001 – початок 2004 р.) світ побачили такі серйозні розробки – колективні праці миколаївських істориків та інших гуманітаріїв, що було б неможливо без облдержадміністрації та обласної ради:

- дві фундаментальні колективні праці миколаївців до 70-річчя голодомору 1931-1933 років: Голод-геноцид 1932-1933 років на території Миколаївщини: погляди істориків, очевидців, архівні матеріали. – Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2003. – 204 с.; Наклад – 1000 примірників; Трагедія століття: голодомор 1932-1933 років на Миколаївщині. – Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2003. – 472 с.; Наклад – 500 примірників;
- Релігійні організації на Миколаївщині. Історія і сучасність. – Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2003. – 400 с.; Наклад – 1000 примірників;
- Миколаївщина: літопис історичних подій. (До 65-річчя утворення Миколаївської області). – Херсон: Олді, 2002. – 708 с.; Наклад – 1000 примірників;
- Миколаївщина в роки Великої Вітчизняної війни: 1941-1944. (До 60-річчя визволення Миколаївщини від німецько-румунських загарбників). – Миколаїв: Вид-во “КВІТ”, 2004. – 504 с.; Наклад – 1500 примірників.

Звичайно, переоцінити значення цих красназнавчих матеріалів неможливо.

Водночас наполегливо радимо повсякчас використовувати також матеріали I-V Миколаївських обласних красназнавчих конференцій (протягом

останнього десятиріччя проводяться один раз у два роки)^{9,3} часописів Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти “Вересень”, “Краєзнавчий альманах” (виходять двічі на рік), часопису “Джерело” Державного архіву Миколаївської області (перший номер вийшов у 2003 р.), щорічні матеріали багатьох обласних відомств і управлінь (статистики, фінансів та ін.), часописів та альманахів, що виходять тепер і в Миколаївській області.

Особливої уваги і поваги заслуговують, на наш погляд, матеріали “Краєзнавчого альманаху”, що видається Миколаївським обласним інститутом післядипломної педагогічної освіти. До речі, останні його номери все частіше ставали тематичними, наприклад, у 2003 р. вийшов номер, повністю присвячений М.М. Аркасу. Тепер передбачається один з часописів повністю присвятити Б.М. Мозолевському. Однією з чергових новинок є і те, що в альманасі 2004 року започатковані рубрики, керовані провідними миколаївськими істориками, передусім з числа докторів наук, професорів історії.

Наприклад, рубрику “Знамениті люди Миколаївського краю” веде професор В.П. Шкварець.

У 2005 р. очікується вихід у світ таких колективних праць істориків-науковців Миколаєва, як “Визначні постаті Миколаївщини”, “Національні меншини краю” та ряд інших.